

ОСИП
ТУРЯНСЬКИЙ

Сун Тхьодуеви
(1880—1933)

ОСИП ТУРЯНСЬКИЙ

**ПОЗА МЕЖАМИ
БОЛЮ**

ПОВІСТЬ – ПОЕМА

СИН ЗЕМЛІ
РОМАН

ОПОВІДАННЯ

КИЇВ

Видавництво

художньої літератури

„ДНІПРО“

1989

ОПОВІДАННЯ

ДЕ СОНЦЕ

Діти не шанували старого діда Гарасима; все цвіркали йому в очі, що нічого не робить, дурно їсть і в хаті заважає. Нині пішли всі в поле, а в хаті лишився дідусь і його чотирилітній внук Миханьо. Гарасим посадив свого внука коло себе, гладив його по головці і розмовляв з ним, як з приятелем. Тепер міг дід свobodно розказати свій жаль, бо як були всі в хаті, то не було ні мови, ні розмови: гнів і ненависть замикали всім уста або родили лайку та прокльони. Перед сусідами не міг дід пожалуватися, бо його ровесники вже повмирали, а котрі жили, боялись прийти до нього, а він нездужав піти до них. І так, відтятий від світа і проклятий у своїй хаті, шукав старий, мов спрагнений серед пустині краплі води, хоч одного теплого слова, щирої душі, яка б його розрадила й пожалувала. І знайшов таку душу у свого маленького внука і полюбив його дуже. Миханьо не розумів гаразд усього, що йому дід балакав, та старий про те не дбав; він радів, що прецінь має ще когось на світі, до кого може щиро обізватися. Дивне се було прив'язання вісімдесятилітнього старця до чотирилітньої дитини. Однак в дійсності була се приязнь двох дітей: одної дитини, що недавно відбилась від колиски, і другої, що одною ногою стояла вже в колісці вічності — в гробі.

Дід став розказувати Миханеві про свою кривду і неначе здавалося старому, що його жалоби слухає не дитина, а якийсь мудрий і справедливий судія. Згадав за свої молоді літа, як був наймитом, як потім придбав поле і хату і записав своєму синові. Миханьо слухав уважно, але пізніше не стало йому терпцю і він перебив:

— Діду, дай мені свою люльку, я хочу бавитися.

Дід дав малому люльку і жалувався:

— Твоя мама, Миханю, каже, що я нічого не роблю, що я дармоїд. Слухай, Миханьо! Я всю свою силу стратив на те, щоб моїм дітям добре було, а вона мені тепер каже, що я дармоїд! Миханю, недобра твоя мама!

- Чекай, діду, як я виросту, то я маму наб'ю.
- То ти не любиш мами, Миханю?
- Ні.
- І тата не любиш?
- Ні.
- А чому тата не любиш?
- Бо тато мене б'є.
- А кого ти любиш, Миханю?
- Тебе, діду.
- А більше нікого не любиш?
- Ні, тільки ще люблю котика і кашу з молоком.
- А як виростеш великий, Миханю, то не даш діда кривдити?

— Не дам, діду.

Дід сказав, зітхнувши:

— Заки ти, Миханю, виростеш, то вже давно буде трава зеленіти на дідовім гробі.

— Діду, зробиш мені батіжок?

— Зроблю, зроблю, сину, такий великий батіжок.

— А буде наш рижий кінь боятися того батіжка?

— Буде боятися. Дід тобі дасть віз і коні, будеш їздити і поганяти: вйо-вйо...

Малий дуже тішився і питав:

— Діду, а коли ти мені даш віз і коні?

— Як будеш, Миханю, великий і розумний.

— Е, коли-то буде,— сказав Миханю, осоловівши.

— Ще не з одної печі хліба з'їш, заким виростеш.

— А купиш мені, діду, книжку, таку, де є «о», «і»?

— Куплю, Миханю, тобі книжку і табличку, будеш ходити до школи і вивчишся на пана, на такого, що буде людей судити, і скажеш до своєї мами: «Мамо, ти кепсько робиш, що діда не шануєш».

Замовк і задумався, відтак сказав, дивлячись німо перед себе:

— Але діда вже тоді не буде на світі. Дід уже буде спочивати і сиру землю їсти. Вже недалеко моя дорога. Коб умерти якнайскоріше.

— Діду, не вмирай, бо як ти умреш, то хто мені книжку купить?

Тут Миханю положив люльку набік і кликнув радісно:

— Діду, я вже вмю рахувати! Дай мені свою руку!

Дід подав руку, і Миханю числив на його пальцях:

— Один, два, п'ять, три, чотири...

Дід засміявся і учив:

— Трошки так і трошки не так. Чекай, я тобі порадую, а ти, Миханю, переймай за мною.

При повторюванні начислив Миханьо на дідовій руці шість пальців. Дід питав весело:

— Ти чому отсей палець числив два рази?

— А чого ж він такий великий? — відповів Миханьо.

Діда дуже здивувала отся відповідь, і він говорив:

— Е, з тебе головка, Миханьо. Дивіться, таке мале, а як мудро, уважаєте, воно собі розміркувало: великий палець, значить, треба його два рази взяти. Миханю, з тебе буде адукат.

Миханьо рахував далі на дідових пальцях, але дід не зовсім на те уважав, бо роздумував над тим, що Миханьо такий малий, а така вже в нього головка.

— А тепер я буду тебе катехис питати, — говорив дід. — Скажи мені, Миханю, де є бог?

Миханьо відповів:

— Бог є на небі, на землі, в церкві, в школі і, діду, не знаю, де ще?

— І в нашій хаті, — додав дід.

— Ні, діду, в нашій хаті нема бога.

Дід здригнувся. Ті слова дитини подіяли, наче грім, на старого. Перед його душею отворилась нагло якась тайна безодня, яку Миханеві слова освітили, мов блискавиця темну, глуху ніч. Він сидів, наче скаменілий, а його душа, поражена і здивована, блукала по тій безодні.

Тим часом блисло сонце з-поза хмар, ввійшло крізь вікно в хату і срібним рядном простелилось на підлозі.

— Діду, до сонця хочу, — кликнув Миханьо втішно і, вирвавшись дідові з рук, сів на срібне сонячне пасмо і бавився. Розмовляв з сонцем, казав, що його не пустить і поставить на нім маленьку хатиночку. Носив з-під лави поліна і обгороджував його. В середині поставив стільчик і поклав свої забавки: старосвітську книжку без початку й кінця, коліщатко і дідову люльку. З-під ліжка добув котика і посадив його коло стільчика. Відтак просив діда, щоби сів на стільчику на сонці. Але дід сидів непорушно на своїм місці. Миханьо добув з-під ліжка бульбу і, прив'язавши її до нитки, водив по сонячнім пасмі, а котик ловив ту

миш з бульби. А коли вже йому, та й котикові, тої гри було досить, прибіг Миханьо до діда і, ухопивши його за руку, тягнув його до сонця. Дід пригорнув Миханя до своїх грудей, заплакав своїми старечими сльозами і сказав з болем немічного, поневіряного старця:

— Миханю, мій ангеле маленький, у нашій хаті нема бога.

— Не плач, діду,— говорив Миханьо.— Ходім до сонця! Я тобі там хаточку поставив, і сонце чекає на тебе. Дивися, діду!

Миханьо показав на сонце, але сонця вже не було; на його місці сіріла звичайна підлога. Здивований і засмучений, Миханьо жалувався:

— Діду, глянь, сонце втікло від нас. Діду, де сонце?

ЕЙ, КОБ МЕНЕ БУЛИ ВЧИЛИ

(Фотографія з життя)

Господар Василь справляв празник в честь свого сина Павла, що перед кількома днями здав гімназіяльну матуру. Гостей зійшлося повна хата; прийшли ближчі й дальші свояки, сусіди й чужі люди, щоб подивитися на Василевого «пана». Навіть старенька тітка Фрузя з Глухого Кута, поза котрий ніколи не виходила, прийшла, бо чула, що Василів Павло привіз зі Львова дуже добру братуру, якої вона саме потребувала до своєї печі. А коли Кость (його звали Кость Єгомосць) їй об'яснив, що се така братура, що її в голову вставляють, то вона відповіла:

— Шкода, я думала, що правдива.

При столі сів батько Василь, коло нього Павло, народний учитель, війт Дуць, дядько Дмитро, Кость Єгомосць і т. д. Павлова мати ходила коло кухні, щоб прийняти гостей, як бог приказав. Гості, особливо жінки, дивилися на Павла, як на святого. За кожною чаркою сипалися побажання щастя, здоров'я, доброї й гарної жінки, а тітка Хима (у неї дуже добре кури ведуться) бажала здоров'я не тільки Павлові, але й його матері. Коли гості висказували свої побажання,

звичайно, при першій чарці, то Кость Єгомосць при-
мовляє майже за кожною чаркою і все мусив сказати
щось нового. Ось тепер стояв він перед столом із чар-
кою в руці і говорив:

— Павлуня, сину коханий! Дай вам боже все, що
тільки собі замислите в своїй мудрій голові. Як по-
дивлюся на вас, Павлуню, то мені, старому, аж серце
радується. Дожили ми до такої хвили, що можемо
сказати: з нашої фамілії вийшла дитина, що їй на-
віть пани завидують. А вам, Василю, любий тату
і швагरे, бажаю, щоб ви все мали зі свого сина таку
радість, як нині, і щоб усі хлопи мали таких синів,
як Павлуню, а тоді не ми будемо журитися бідою,
але біда нами.

Кость цілував Павла і його батька. Павло дякував
за віншування і просив Костя, щоб йому не «викав»,
бо він прецінь йому вуйко. На те сказав Кость Єго-
мосць:

— Борони боже, щоб я вас інакше кликав. Ви,
Павлуню, що іншого, а я же іншого. Ви — учена
голова, а я темний хлоп Іван. Адже ви, Павлуню
любий, маєте більше мудрості в голові, ніж я, мовляв,
у своїм мізиннім пальці.

А коли вїт Луць вияснив Костеві, що він ті слова
про голову і мізинний палець обернув догори ногами,
Кость сказав:

— Павлуню і ви, пане учителю, не дивуйтеся мені,
простому хлопві. Де хлоп нині скаже що путнього.
Хлопві тільки до мотики, а не до розмови з людьми.

Павло перервав:

— Ви не кажіть так, дядьку. У вашій голові більше
розуму, ніж в одного великого пана.

На те Кость Єгомосць:

— Павлуню любий! Кожде ваше слово, то так, як
би мені з губи вийняв.— Я вас так люблю, Павлуню
любий, так вас люблю, що не знаю, як се сказати.

Тут підніс свої очі на образи і, простягнувши руки, го-
ворив:

— Господи милостивий, Сусе Христе! Тебе люблю
на першій місці, нашого пана цісаря на другім, а ви,
Павлуню, ідете зараз по цісареві.

— Чому ж я доперва на третім, а не на другім
місці? — питав Павло, засміявшись.

— Бо так стоїть у святім письмі.

— А в котрім параграфі? — питав війт Луць.

— У святім письмі нема параграфів.

— Ніби ви читали святе письмо?

На те сказав господар Василь:

— А де ж ви бачили, щоб егомосьць, та й не читав святого письма?

Кость Єгомосьць говорив більше до себе, як до других:

— Ей, коб мене були вчили, коби були вчили, то знав би я тепер, на чім світ стоїть.

— Дядьку Костю, сядьте коло нас та й спічніть, ви нездужаєте,— просив Павло.

— Дай вам боже, Павлуню, все найліпше за те, що ви за мене дбаєте. Старий я, то правда, вже сім-десятку доганяю. Але з мене ще козак. Ще свою стару добре зицирую. Так ходить переді мною, як на цізо-рику. Може, не правда, стара? А де ти?

Старій, що сиділа коло печі, не дуже подобалось, як Кость казав, що її зицирує (вона була хлопська феміністка), тож відказала напівжартом, напів з обуренням:

— От хтось би там боявся такого старого штурпака.

Стара, чого ж ти на мене коркаєшся? Чи ж я тобі ворог? Дай тобі, боже, всього добра, а вам, мій Павле, якнайбільше.

Кость сів коло Павла, який став розказувати про матуру. Зворушений, Кость завважав:

— Сусе Христе! Такі довгі літа сушити голову, а потім ще таку муку перейти! Най вам не здається, що се — взяти оріх та й, мовляв, розкусити.

Коли Павло згадав за матуральний зелений стіл, то Кость у тім місці так зворушився, що вийняв хустину та став обтирати вогкість із очей. Деякі жінки почали прямо хлипати. Чистий клопіт! Павло не бажав і не надіявся такого сумного наслідку свого оповідання. Проте перервав і, наливши пива, сказав:

— Дядьку Костю! Ви всіх веселите, а самі сумуете. Дай боже вам, дядьку, і нам усім сто літ прожити і сходитися та забавлятися разом у щастю й здоровлю якнайчастіше.

Кость узяв склянку до руки і говорив до Павла:

— Дивлюся на вас, любий Павле, та й мені мій син Юрко нагадується. Не хотів, шельма, вчитися, та й тепер мусить панські бики поганяти

Сусідка Настя, що служила колись у місті, сказала:
— Коби був бодай хоч на якого возного вивчився.
Тепер зійшла мова на те, як-то тяжко хлопський дитині дістатися до високих шкіл. Господар Василь оповідав:

— Тільки зробіть перший крок, а вже вас лякають і відраджують. Пам'ятаю так, як нині. Виджу, що дитина має охоту до книжки, та й беру за руку і йду порадитися до попа. «Єгомосцю,— кажу,— мій малий не вдався ні до ціпа, ні до коси. «Тату,— говорить,— я хочу вчитися». Порадьте, отче духовний, що мені з ним робити?» А піп каже:

«Та, маєте голову на карку, то радьте собі, як хочете».

«Та голова знайшлася б, але кишені нема»,— кажу я. А попада, бодай здорова була, аж пікнула:

«Захочується хлопам гімназії! От ліпше зробіте, як дасте його до ремесла».

А тепер, як син вийшов у люди, то піп перед усіма людьми прикидається його великим добродієм. «То через мене,— каже,— він покінчив школи. То я йому таке добро зробив». Що правда— то правда, одно добро мені піп зробив, що видав для сина метрику. Ну, але за те добро взяв гульдена.

— То тільки наш ксьондз,— казав Дмитро,— такий незичливий. Але візьмім, наприклад, нивицького єгомосця. То раз добра душа. Він би хлопам неба прикинув, такий людяний.

Василь розказував даліше:

— Не в одні двері я мусив ударитися, заким знайшов дорогу. Але знайшов.

Послідні слова сказав з гордістю чоловіка, що мимо різних перепон осягнув свою ціль.

— Навіть при самій матурі можуть чоловіка знити,— казав учитель Швед.— Хоч би студент був не знати як добре приготований, а як комісія не схоче його пустити, то він при іспиті упаде. Хіба треба дуже доброї голови, щоб не далася. Несправедливість нині на кождім кроці.

На те замітив Василь:

— Польща всюди запустила коріння.

Мова розбилась тепер, як хвиля, на кілька частин. На лівім кінці стола ішла бесіда за тих студентів з околиці, що дістали з науки помішання розуму, як

Клапків Іван, Купчинський Миханьо, Кметь з Кривого. Жінкам, що згуртувалися на лавах під піччю, розказувала Павлова мати ще за хлоп'ячий вік Павла.

— Раз післала я його з Каською на панське: най заробить хоч на топку солі. Женці ідуть через стерню, і воно бідне йде за ними, та й що ступить крок, то йойкне, бо стерня його в ноженята коле. За хвилю, за дві та й уже ген-ген позаду остався. Такий уже делікатний вдався. Приходить додому та й плаче. Я йому дала їсти і кажу:

«Не плач, вже більше не підеш на панське».

Він узяв ложку страви та й зараз до книжки. То вам усе попрочитував, що тільки в обійстю було писаного чи мазаного: де яка біблія, де фирлядунки, табуляція — все мусив вивчити. А як уже не мав що читати, то, бувало, все просить старого: «Тату, купіть мені книжку». А що я з його письмом малася! Раз приходжу з поля та й дивлюся: падоньку ж мій, а то чого стіна від хати аж почорніла, а стодола біліє? А то він так стіни посписував: де біла стіна, то вуглем, а де чорна, то глиною. То я його тоді мало не забила; мусила хату білити.

Тітка Пазя, Костева жінка, завважала:

— То вже йому панбі дав таку цікавість до науки.

— Нема-то нині, як письменним бути,— казала тітка Хима.— Письмо нині — то так, як око в голові. От підете купити чи муки, чи цибулі, і як ви письменні, то жид вас не оциганить, хоч би хотів.

Тітка Павлушиха говорила:

— Казала мені Клапиха, що такі студенти, як Павло, мусять мати цілу копицю книжок і кожну книжку мусять вивчити напам'ять.

На те відповіла мати живо:

— Кумо, якби ви мали тільки дров, що мій Павлуньо книжок, то було б чим цілу зиму палити.

Ті слова зробили незвичайне враження на тітку Фрузю, що дотепер майже мовчала, і вона дивувалась ось як:

— Тож-то ти, Павле, десь тепер умієш читати й писати!

Під впливом тих останніх слів став господар Гриць розказувати за те, що як він служив у війську, то

з ним стояв у тій самій компанії один такий «маханік», що умів ногою писати.

— Кажу вам, як узяв перо межі пальці на праву ногу, як написав, то могло було до самого цісаря іти.

— А що ж він там написав? — питав сусід Незаривай.

— Ба як мені знати, як я неписьменний? — відповів Гриць.

На самім кінці стола велася розмова про недавно засновану «Січ» у селі і прибрала полемічний характер із-за того, що тут спорив поступ з реакцією. Господар Степан Бець був консерватист (в його коморі все висіло торішне сало), бо казав, що «Січі» не треба.

— Прийде свята неділя, — казав, — то нічого на вигоні не чути, лише «вліво-вбік, вправо-вбік», аж ухами летється. Десь, колись того всього не було, а тепер чортзна-що повигадували. Якби я був війтом, то я те все сейчас би скасував.

Розуміється, що війт Луць мусив зі свого урядового обов'язку вмішатися в ту розмову і дав таке спростування:

— Ви, Степане, аж тоді зрозумієте, що то є Січ, як для вас замість вліво, вправо-вбік йде така команда: соб-цабе.

Поступ тріюмував, — а реакція плюнула, і вже Відтак замовкла.

Кость Єгомосць, що дотепер сидів і прислухувався до розмови, промовив словами:

— Не гнівайтесь, Павле, і ви, пане учителю, що я трохи встану, бо як довше сиджу, то мені ноги за-терпнуть і не маю копу в голові.

Кость став на своїм звичайнім місці перед столом і, звернувшись до них обох, говорив:

— Вибачте мені, панове, що я старий, темний хлоп, а хочу вас, такі учені голови, взяти на екзамен.

«Учені голови» дуже зацікавились і просили Костя аби їх сміло й остро брав.

Кость так зачав іспит:

— Як ви такі ученики, Павлуно, і ви, пане учителю, то скажіть мені, що є «пунктуальність»?

— А ви звідки дірвали такого панського слова? — питав Павло.

— Се є справедливе хлопське слово,— сказав Кость поважно.

Павло старався при помочі філології (від чого ж він учена голова!) доказати, що слово «пунктуальність» чуже і панське. Але Кость обставав при своїм і сказав:

— То я вам поможу розгадати. Пунктуальності є у панів дуже мало, а у хлопів дуже багато, є її більше по селах, як по містах, і тільки в літі, а в зимі її ніде нема.

— Аж тепер пропав наш екзамен,— сказали учені голови по надумі.

Кость Єгомосць так розв'язав загадку:

— Пунктуальність — то є, уважаєте, ті пункта, що їх роблять на хлопських стінах мухи.

Серед сміху об'яснювано ближче Костеві слова. Жінки не конче цікавились тою розмовою, бо негаразд її розуміли, а тітка Пазя навіть сказала:

— Мій старий все плете, не знати що.

Тітка Павлушиха питала Павла:

— То ти, Павле, вже вийшов зі шкіл? Тепер уже будеш пенсію фасувати?

Довідавшись, що до «пенсії» ще далеко і що ще науці не кінець, радила йому іти на ксьондза.

— Нема-то на світі,— говорила,— як ксьондзові. Ксьондз і гонір має, бо де поступиться, всюди його в руку цілують, і тяжко робити не потребує, і гроші йому з живого і з мертвого.

Раду тітки Павлушихи поділяла велика часть гостей, а Кость Єгомосць аргументував ось так:

— Як будете, Павлуню, ксьондзом, то, напевно, до неба підете, та й нашої фамілії допоможете там дістатися.

На те замітив Василь:

— Нині треба всюди плечей¹.

— Та й як-то гарно буде,— казав Кость,— як у нашої фамілії буде двох Єгомосців: старий Кость Єгомосць і молодий Павло Єгомосць.

Та одно Павло сказав, що задумує піти на філософію. Слово «філософ» здивувало багато жінок, а навіть викликало між деякими з них якийсь несмак.

— Як-то,— дивувалась тітка Фрузя, якій тепер

¹ Протекція (приміт. авт.).

язик розв'язався,— то ти, Павле, сушився такі довгі літа над книжками та й на те, аби вийти на філософа?

— Та Павло, кумо, так жартує,— успокоювала її тітка Хима.

— Ні, не жартую, тітко, хочу бути філософом. Чому ж ви так дивуетесь? — сміявся Павло.

Тітка Фрузя відповіла:

— Та бо Микита Гавриш не знає ні нумера прочитати, ні кілка затесати і пасе, вибачте, панські свині, а ціле село кличе його філософом!

Уже треті півні співали і місяць сховався за столу, а гості все ще забавлялися. Кость, як звичайно, стояв на своїм місці перед столом і приспівував до Павла:

«Напиймося, Павле, тут,
Бо нам в небі не дадут,
Нім до неба підемо,
То ще по три шурнемо».

КУРКА

(З українського життя на Волині)

Іван доклепував косу, як прийшов до нього сусід Михайло і, побалакавши коротко про погоду та косовицю, сказав:

— Куме, памбі дав мені клопіт.

— Ов, так скоро! А хлопець чи дівчина? — питав Іван.

Михайло махнув рукою. Чи се не все одно? Клопіт, та й годі.

— Правду кажете. Нині хлоп сам не має що їсти, а тут діти йому, як миші, множаться.

— От бачите, треба дитину охрестити, а у мене нема курки для попа. Не схоче охрестити, як курки не дістане.

В сій хвилі надійшла Іванова жінка і, дізнавшись про сусідів клопіт, сказала:

— Я вам позичу курки, але по правді сказати, мої кури ще дуже молоді і щойно десь тими днями почнуть нестися, то бачите, мені не жаль курки, але її яець.

— Та що тобі, стара, жалувати курки? — обіцявся Іван.

— Таж я кажу, мені тільки яець жаль, а курки ні.

— Воно так є,— поясняв Михайло,— як не буде курки, то й не буде яець. Але я не прийшов до вас за куркою. Знаєте, Іване, я міркую, чи не обійшлося б то якимсь без курки. Я бодай би заплатив попові пізніше, бо тепер грошей біг має.

— Хіба ви не знаєте нашого попа? — казав Іван.— Курка йому мусить бути. Але чекайте, як піп схоче конечно, то я йому курку дам. Та буду мусив насамперед з ним побалакати.

Михайло засміявся:

— О, вже то з нашим попом ніхто так не уміє розмовлятися, як ви. Але, розуміється, будете кумом дитині.

* * *

Куми чекали з дитиною в сінях парохії на панотця. Піп побачив їх ще на дорозі крізь вікно, але велів їм умисне довше ждати на себе, бо як би се виглядало, якби піп з хлопами панькався! Іван стояв напереді. По якімсь часі відчинив піп двері і закликав голосом, в яким пробивалась повага і строгість:

— Ходіть сюди!

Куми ввійшли всередину і стали цілувати попа в руку, яка відбирала з мужицьких уст свою належність так складно, начеб мала власний розум і була зовсім незалежна від попа. Бо між тим, як попова рука виловлювала поцілунки, піп сам мав зовсім інше заняття. Він мишкував своїми досвідними очима по кумах і відразу пізнав, що тут не все в порядку, бо для нього щось бракує: ні в одного кума не визирала з-під пахи, як звичайно, ні голова, ні хвіст курки.

Піп стратив рівновагу, але якимсь годі було із-за курки відразу підносити крик. В першій хвилі не знав, що почати, відтак став ходити по покою.

Тим часом Іван слідив кожний рух попа і кожний вираз його лица та думав:

«Єгомостеві, певно, влізла в голову курка та й аніруш вилізати... Досить з мене, дурний хлоп, але треба мені прикинутися ще дурнішим... Се не абияка історія...»

Вкінці піп став з руками в кишені напроти Івана і запитав спокійно, але грізно:

— Ба з чим ви до мене прийшли? З порожніми руками?

Іван закашляв покiрно:

— Ми, панотче, з дитиною, з дитиною...

Піп крикнув грізніше:

— Як? З голою дитиною?

— Воно, маленьке, в пеленках...

— Ти дурень! — крикнув піп з обуренням.

— Я знаю, отче! Один господь на небі мудрий, — сказав Іван, глянувши побожно на стелю.

Піп гонив тепер по покою дуже неспокійно; по кількох хвилях запитав знов голосом, в яким було слідно гнів, здивування і благаючий тон:

— Бійтеся бога, люди! Чи ви справді не знаєте, що до хрестин конечно потрібне?

— А чому ж би ми не мали знати?

Попові аж легше стало від тих слів і він запитав живо:

— А що?

— Дитина, — відповів спокійно Іван.

Піп ударився руками об поли і крикнув:

— Ну, такого півголовка я ще не видів!

— Що ж я тому винен, що господь мене вкоротив на розумі? — сказав Іван жалісно.

— Отже, ви не знаєте, що до хрестин потрібне? — кричав розпучливо піп.

Куми, намовлені заздальгідь Іваном, відповіли:

— Не знаємо, отче.

Піп майже приложив свої уста до Іванового уха і крикнув голосом, що подобав на іржання раненого коня:

— Курка, курка, дурню!

На те сказав Іван, удаючи дуже здивованого:

— Що ж я, отче, винен тому, що Михайлиха уродила дитину, а не курку...

Тепер піп кричав, не в'яжучись нічим, бо чув, що чим ліпше кричатиме, тим легше йому буде:

— А ти сякий-такий! Чи тебе чорт опутав? Невже ж ти не знаєш того святого звичаю, що наказує до хрестин принести курку? Не знаєш, що всі побожні так роблять? А ви чому сього не зробили? Не знаєте того? А де ж ви виростили? В лісі? Ви не думаете собі, може, що я курки для себе хочу. То є жертва, розумієте? А кожна жертва богу мила.

— Прошу панотця,— питає Іван,— ви кажете, що курка не для вас, лиш для бога. А чому ж ми мусимо курку вам давати? Я для господи милосердного нічого не жалую. Бог мені дав курку, бог може мені її взяти.

— Іване, Іване, з тебе біс говорить. Ти мусив безбожні книжки читати.

— Отже, я темний мужик, ні нумера не розберу. Де мені до книжок, де, де!

— Ну, то можеш бути ще спасений. Але отямся і покайся! Лети скоро за куркою, а я тим часом дитину охрещу.

Якраз, коли піп кінчив хрестити дитину, надійшов Іван з куркою. Попові вона, бачиться, подобалась, бо сказав: «Так і повинно бути», і велів її відставити до кухні.

Коли куми були вже кількасот кроків за плебанією, дігнала їх панотцева служниця і, задихана, злебеділа:

— Дядьку Іване, казали егомосьць, щоб ви сейчас вернули до них.

Іван велів прочим кумам іти спокійно домів, а сам думав, вертаючи до попа:

«Піп охрестив дитину, а тепер, бачиться, схоче і мене старого охрестити. Е, не такий мене піп хрестив».

Коли Іван прийшов до канцелярії, піп крикнув до нього, мов несамовитий:

— А ти, голодранцю один! Сповідайся мені сейчас, бо земля під тобою розступиться.

— Чому, панотче, так нагло? Таж я цілком здоров...

— Клякай і сповідайся, грішнику лукавий!

І Іван сповідався. Але попа цікавили лиш ті гріхи, яких Іван допустився від хвилі, коли пішов по курку до хрестин. Про се мусив він докладно розказати і оповідав ось як:

— Як панотець казали мені іти по курку, то я виїшов на двір та й так собі міркую: «Панотець правду кажуть, то значить, без курки хрестини неважні. А чому неважні? Тому, бо панотець потребують курку і господь також! Панотець потребують курчиного тіла, а богові хотіли б відступити курчину душу». Так міркую і йду, аж тут нараз чую: кудкудак, кудкудак. Дивлюся, а на панотцевім подвір'ю ціла хмара курей. І чую, що хтось, ніби ангел-хранитель, промовляє до мене: Іване, гляди, щоб не спізнився, бо

хрестини будуть неважні. Твоя хата далеко, заки зайдеш, заки назад прийдеш, то все буде задармо. Що ж мені було робити? Я взяв та й зловив одну курку, ну і тепер, богу дякувати, хрестини вже важні.

— А ти злодію, ти антихристе,— кричав піп,— адже ти повинен був принести мені свою власну курку!

— Мою власну? — дивувався Іван.— А звідки ж мені се знати? Панотець мені сього не сказали.

— Щезай мені на чотири вітри, ти безбожнику лукавий! Якби я мав у селі кілька таких птиць, як ти, то не лишилося б мені нічого, тільки обголити зовсім свою голову і піти до дому божевільних.

З М І С Т

Повернення Осипа Турянського. *Вступне слово
Романа Федоріва* 5
Осип Турянський. *Передмова Степана Пінчука* 17
ПОЗА МЕЖАМИ БОЛЮ. *Повість-поема* 41
СИН ЗЕМЛІ. *Роман* 129
ОПОВІДАННЯ
Де сонце 320
Ей, коб мене були вчили
(фотографія з життя) 323
Курка (з українського життя
на Волині) 330

Литературно-художественное издание

ТУРЯНСКИЙ Осип Васильевич

ВНЕ ПРЕДЕЛА БОЛИ

Повесть-поэма

СЫН ЗЕМЛИ

Роман

РАССКАЗЫ

Составитель *Пинчук Степан Петрович*

Киев, издательство
художественной литературы «Дніпро»
На украинском языке

Редактор *Л. С. Пономаренко*
Художний редактор *С. П. Савицький*
Технічний редактор *Л. М. Смоляннюк*
Коректор *Н. І. Прохоренко*

ИБ № 4431

Здано до складання 07.06.88. Підписано до друку 15.08.88.
Формат 84×108¹/₃₂. Папір друкарський № 1. Гарнітура літературна.
Друк високий. Умовн. друк. арк. 17,64. Умовн. фарбовідб. 17,85.
Обл.-вид. арк. 18,405. Тираж 30 000 пр. Зам. 8-760. Ціна 1 крб. 80 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе.
310057, Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

- Т89** **Турянський О. В.** Поза межами болю: Повість-поема; Син землі: Роман; Оповідання / Вступ. слово Р. Федоріва; Упоряд., передм. та підготовк. текстів С. П. Пінчука.— К.: Дніпро, 1989.— 335 с.
ISBN 5-308-00325-4

Турянський Осип Васильович (1880—1933) — західно-український прозаїк, який працював також у поетичних і критичних жанрах, перекладав з іноземних мов.

У виданні вміщено вибрані твори письменника. Повість-поема «Поза межами болю» вважається одним з кращих літературних творів, в яких змальовано першу світову війну і викрито капіталістичний лад, що її породив. Роман «Син землі» привертає увагу непримиренністю до соціального й національного гноблення, приваблює благородними почуттями і помислами головного героя. Окремим розділом представлено оповідання.

Т 4702640101—060
М 205(04)—89 60.89

ББК 84Ук.я44